

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1963

*"Liten kvällsmusik i herrgårdsmiljö."
Från en konsert i Skogaholm på Skansen
den 14 juni 1962.
Foto Studio Antoni & Geblin.*

Redaktion:

GÖSTA BERG • SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagets färgbild visar ett utsnitt ur en miniatyr av J. H. Schildt med de svenska drabanterna invecklade i handgemäng med sachsiska trupper i röda uniformer under övergången av Düna år 1701. Se Erik Andréns och Alf Åbergs uppsats Arvid Horns trofétavlor och övergången av Düna i denna årsbok.

La couverture en couleur représente un fragment d'une miniature de J. H. Schildt: Le passage de la Duna en 1701, avec la troupe des trabans suédois aux prises avec les troupes saxonnes aux uniformes rouges. — Voir dans ce même volume les explications de MM. Erik André et Alf Åberg: Les deux tableaux ornés de trophées d'Arvid Horn et le passage de la Duna.

Tryckt hos Boktryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1963

Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm

Färgbilden av guldterrinen framställd hos Esselte AB

ANDERS BENGTSSON I SÖDRA FAGERHULT

ETT NYTT NAMN INOM DET SYDSVENSKA
BONADSMÅLERIET

Såsom belysts redan i ett antal tidigare uppsatser, var det kretsen kring målaren Nils Lindberg (1719—1788) i Södra Unnaryds socken, som gav upphov till de icke så få folkliga stilbildningar inom bonadsmåleriet, vilka omkring 1755—1875 florerade i västra Småland och södra Halland. Som Lindbergs mest kända efterföljare framträdde Johannes Nilsson (1757—1827) i Breareds socken och Per Nilsson (1741—1820) i Vrå socken. Men det fanns även tre andra, en målare som omkring 1771—1782 var verksam i Knäredstrakten, en som efterlämnat från åren 1771—1773 daterade målningar från Ryssby och Moheda socknar samt en bonadskonstnär, som här står i blickpunkten och som verkade omkring 1757—1779. En i slutet av 1962 till Nordiska museet inkommen bonad (bild 1—2) av den sist nämnde målaren utgör den aktuella anledningen att här söka ge några konturer kring denne.

Hans här medräknade bevarade produktion omfattar 37 bonader, som fördela sig på Nordiska museet (13), Nationalmuseet, Köpenhamn (1), Göteborgs museum (2), Hallands museum, Halmstad (4), Kulturen, Lund (4), Smålands museum, Växjö (4) samt ett antal privata ägare (9). Ifråga om detta material föreligga för närvarande elva proveniensuppgifter, nämligen

- 1, 2. Hässlehult, S. Unnaryds sn, Småland; Nord. mus. 248 085 (DES BAD 1777), Nord. mus. 248 086 (odaterad).
- 3, 4. Realsbo, S. Unnaryds sn; Kulturen 40 221 (odaterad), Kulturen 40 222 (odaterad).
5. Säfsås, S. Unnaryds sn; Nord. mus. 202 284 (odaterad).
- 6, 7. Önne, S. Unnaryds sn; Nord. mus. 170 829 (odaterad), Nord. mus. 170 830 (HLS MLD 1774).
8. Brohult, Långaryds sn, Småland; Nord. mus. 58 351 a (BIS IND 1779).

1. Bonad av Anders Bengtsson i S. Fagerhult, 129×202 cm. Det övre bildfältet med De tre vise männen är beskuret upptill liksom på sidorna, synbarligen av bonadskonstnären Anders Eriksson (1774—1855) i Ås sn, då han 1812 utförde en ny komposition på den förevarande målningens baksida. Det stympade motivets ursprungliga utseende belyses av en annan version av detsamma, bild 3. Nedtill utfylles ovanstående bonad av ett bildfält "Om Jesu Lärande I Templet Luc 2: Cap. w. 42." samt "Om Christi Lijdande Luc [2]3 Cap". Till det förstnämnda motivet anknyter också texten "Och hans Moder Sade Til honom Min Son hui gjorde Tu oss theta", "Maria", "Josep".

9. Hastaböke, Långaryds sn; privat ägo.
10. Byås, Färgaryds sn, Småland; Smålands museum L 1564 (odaterad).
11. Gästgivaregården, Torups sn, Halland; Nord. mus. 234 659 (1757).
Ytterligare två bonader bära initialer och årtal, vilket torde möjliggöra en framtida lokalisering; Hallands museum 4 083 (SAS KOD 1777) och 9 446 (PJS IKD 1769).

Som väntat med hänsyn till vår målares nära konstnärliga frändskap med Nils Lindberg visa dessa proveniensuppgifter, att han haft åtskilliga beställare i Södra Unnaryd. De fyra bonaderna från Långaryd, Färgaryd och Torup ge dock spridningsbilden en viss dragning åt väster.

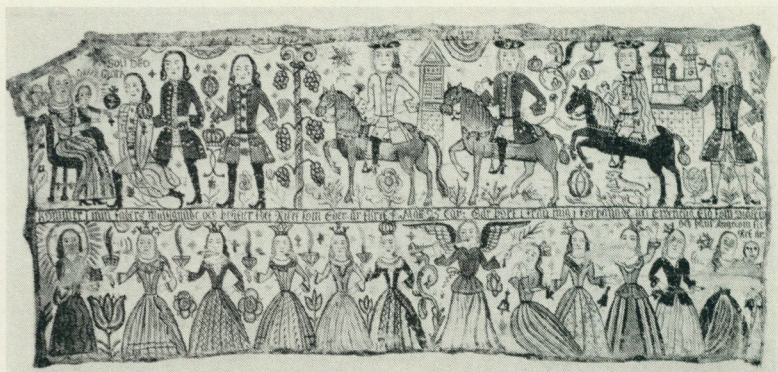
Den daterade produktionen, som inleddes 1757 och visar en påfallande kontinuitet under 1770-talet men slutar 1779, kan tyda på att konstnären ifråga avlidit vid denna tid. Han bör i så fall ha

2. Målning från 1812 av Anders Eriksson i *Ås sn*, utförd på baksidan av bonaden bild 1. Upptill ett bildfält med De tre vise männen Balthasar, Casper och Melchior, vilkas avfärd till Betlehem betraktas av konung Herodes i fönstret till vänster. Till höger på samma bildfält de tre männens hyllning till Jesusbarnet, som bäres av Maria med Josef stående bakom. Nedtill ett annat av de vanligaste motiven inom det sydsvenska bonadsmåleriet. De visa och de fåvitska jungfrurna, signerat "Ao 1812 AES". Ett beaktansvärt drag på denna målning liksom på Anders Bengtssons och Jöns Kjellbergs bonader är att de tre ryttarna framställas på ett och samma bildfält utan skiljande stolpar emellan.

levat omkring 1730—1780. Detta signalement är av särskilt intresse därigenom, att man i Södra Fagerhult i Långaryds socken kan belägga en tydlig närmast yrkesmässigt arbetande målare, Anders Bengtsson, född i Stora Hästhult, Färgaryds socken den 1 sept. 1723, död i Södra Fagerhult den 1 juni 1781. Synnerligen värdefullt är att hans bouppteckning bevarats. Den upptager bl.a. "2ne målade bonader" samt dessutom ett antal böcker enligt en intressant förteckning:

<i>En gamal manuale</i>	—: 8 [öre]
<i>misanders sabas ro</i> [J. S. Adami]	—: 16 „
<i>En om de tolf apåstlarna</i>	—: 4 „
<i>En wäg wisare til hemlen</i> [O. A. Ekebon?]	—: 2 „
<i>En rät wäg till det Ewiga lifwet</i> [J. Jersin]	—: 4 „

3. Bonad av Anders Bengtsson med De tre vise männen liksom på bild 1 ridande från höger. Denna målning kompletterar med avseende på de tre rytterna den uptill stympade bilden. Nord. mus. 248 085.

En målare bock

—: 4 [öre]

En bi bock

—: 3 „

Att Anders Bengtsson varit en målare av närmast yrkesmässigt snitt kan anses framgå av dödbokens uppgift: "dödde af Håll och sting Målaren Anders Bengtsson". De genuint folkliga bonadskonstnärerna redovisades praktiskt taget aldrig med någon yrkesbeteckning i församlingsböcker eller mantalslängder. Man lägger emellertid märke till att han ägt ett par målade bonader, ett ovanligt förhållande när det gäller hantverksmålare, vilka i regel starkt nedvärderade de folkliga konstnärerna. Troligast är att han själv målat de berörda bonaderna.

Av allt att döma föreligger ifråga om Anders Bengtsson det icke alldeles ovanliga fallet, att han varit en yrkesmässigt uppövad målare, som för att skaffa sig en biförtjänst också utförde bonader för böndernas ryggåstugor. Från denna utgångspunkt torde man med hög grad av visshet kunna peka på Anders Bengtsson såsom upphovsman till den ovan redovisade bonadsserien. Trots den ifråga om vissa kompositioner nära släktskapen med Lindberg intar han en plats helt för sig själv bland samtida bonadskonstnärer. Både ifråga om figurteckning och färger äro hans bildsviter iögonenfall-

4. Bonad av Anders Bengtsson (130×93) framställande herdarnas besök i Betlehem efter Kristi födelse, sådant det beskrives i Luk. 2, 8—16. Bilden bär flera texter hämtade ur bibel och psalmbok: "Här är stor glädje och bertans frögd, ty Christus är komen Af Himelens Högd", "Ähra ware Gud i Högdene Och frid på Jordene mäniskomän en god wilie", "Si, Jag budar eder stor glädje, ty i Dag är Föder Frälsaren som är Christus Herren i Dawids stad", "Nu låter oss ala med Herdarna gå til Bätlehem wårt Brudehus, at wi ther i Krubon söka må, Lifwet och werldenes Jus". Nord. mus. 67 986.

lande ålderdomliga. Frändskapen med det äldre kyrkliga kalkmåleriet är påtaglig. Flera detaljer på hans dukar visa rent medeltida kynne. I sin "målare bock" har han säkerligen också samlat åtskilliga sådana detaljer på enahanda sätt som de folkliga bonadskonstnärerna.

Icke utan betydelse för den gjorda lokaliseringen och identifieringen är att Anders Bengtsson uppenbarligen varit upphovsmanen till den s.k. Västbo-Kindskolan, genom vilken det västsmåländska bonadsmåleriet fick spridning även i sydligaste Västergötland. Anders Bengtsson, hans närmaste efterföljare dragonen Jöns Kjellberg (1757—1812) samt särskilt bonadsmålarinnan Kristina

Erlandsdotter (1771—1843) i Östra Frölunda socken, Västergötland, stå varandra konstnärligt så nära att sambandet är helt evident. Anders Bengtsson påträffas också just i den trakt, där upphovsmannen till ifrågavarande lokala skola bör ha varit bosatt.

Utrymmet medger här endast att visa några få målningar av Anders Bengtsson, den nyligen såsom gåva till Nordiska museet inkomna (bild 1) samt till jämförelse med denna två andra bonader ur museets samlingar (bild 3—4). Redan dessa dukar torde emellertid ge en antydning om Anders Bengtssons konstnärliga originalitet i förhållande till de många övriga målare, som representerat de västsmåländska bonadsskolorna.

Nils Strömbom

Résumé

Anders Bengtsson, de Södra Fagerhult — Un nom nouveau dans la peinture de tapisseries du sud de la Suède

L'auteur, s'appuyant sur des fondements artistiques, attribue 37 tapisseries peintes appartenant à des musées ou à des collections particulières, datant de la période 1757—1779, mais d'un caractère nettement archaïque, à un artisan peintre mort en 1781 nommé Anders Bengtsson qui, parallèlement à son métier de peintre, exécutait des tapisseries peintes pour les maisons des paysans du sud-ouest du Småland et du sud du Halland. Selon son inventaire de succession, Anders Bengtsson laissa deux peintures de ce genre et un "directoire du peintre", ce qui devait signifier un livre d'esquisses où il avait rassemblé des détails de composition et d'autres indications comme le faisaient les autres décorateurs populaires. L'auteur soutient qu'il est le créateur de ce qu'on appelle l'école de Kind-Västbo qui répandit la peinture de tapisseries de l'ouest du Småland jusqu'à l'extrême sud du Västergötland.

ETT TEXTILREDSKAP OCH DESS ANVÄNDNING

Nätra, Sidensjö, Anundsjö och Själevad är fyra socknar i norra Ångermanland, som under 1700-talet producerade lin och linne av synnerligen hög kvalitet. Tillverkningen av garn och väv, både för eget hushåll och till salu, skedde där som hemslöjd. Förtjänta spinnerskor och väverskor uppmuntrades med belöningar och stöddes på olika sätt av statsmakterna. Hemslöjden drog också